

**ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ВА ЎЗБЕКИСТОНДА
ҲАРБИЙ ХИЗМАТЧИЛАР ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИНИНГ АЙРИМ
МАСАЛАЛАРИ**

Ойбек Акрамович ХАКИМОВ

магистр

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги

Университети

Тошкент, Ўзбекистон

12300oybek@gmail.com

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон ва хорижий мамлакатлар Қуролли Кучларининг ҳарбий хизматчиларига пенсия тайинлашнинг аҳамияти ва ҳуқуқий асослари хусусида сўз юритилади.

Таянч сўзлар: Қуролли Кучлар, ҳарбий хизматчилар, ҳуқуқий ҳимоя, ижтимоий ҳимоя, пенсия.

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ И В
УЗБЕКИСТАНЕ**

Ойбек Акрамович ХАКИМОВ

магистр

Университет общественной безопасности

Республики Узбекистан

Ташкент, Узбекистан

12300oybek@gmail.com

Аннотация

В статье рассматриваются значения и правовые основы пенсионного обеспечения военнослужащих Вооруженных Сил Узбекистана и зарубежных стран.

Ключевые слова: Вооруженные Силы, военнослужащие, правовые основы, социальное обеспечение, пенсия.

Мамлакатимизда Қуролли Кучларни замонавий турдаги қурол-яроғ ва ҳарбий техника билан таъминлаш, шунингдек ҳарбий хизматчилар учун қулай шарт-шароитлар яратиш масалалари давлатимиз сиёсатининг асосий йўналишларидан бирига айланган бўлиб, сўнгги 5 йилликда бу соҳага катта аҳамият берилмоқда.

Хусусан, ҳарбий хизматчиларнинг соғлиғини сақлаш, пул таъминоти, уй-жой билан таъминлаш, мол-мулкига хизмат вақтида етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш, ҳарбий хизматчилар фарзандларига олий таълим

муассасалари бакалавриятига ўқишга кириш учун квоталар ажратиш каби масалалар юзасидан бир қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Айниқса, бу борада, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2022 йил 28 январь куни “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармон ва 2022 йил “Инсон кадрини улуғлаш ва маҳалла йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури [2] имзоланганлиги ҳам фикримизни тасдиқлайди.

Янги Ўзбекистоннинг мазкур тараққиёт стратегияси 7 та устувор йўналишдан иборат бўлиб, 100 та мақсадни ўз ичига қамраб олган.

Стратегиянинг еттинчи йўналишидан мамлакатимиз хавфсизлиги ва мудофаа салоҳиятини кучайтириш, очиқ, прагматик ва фаол ташқи сиёсат олиб бориш билан боғлиқ муҳим стратегик вазифалар ўрин олган бўлиб, 100 та мақсаддан 12 таси, яъни 89-100 мақсадлар шу соҳага тааллуқлидир.

Жумладан, стратегиядаги 90-мақсад “Давлатнинг мудофаа қобилиятини янада мустаҳкамлаш, Қуролли Кучларнинг жанговар шайлигини, унинг имкониятлари ва қобилиятини кучайтириш” деб номланган бўлиб, қуйидаги вазифаларни белгилаб беради:

барча бўғиндаги ҳокимият органлари раҳбарларининг қўшинлар кундалик ҳаётида, ҳарбий шаҳарчалар барпо этиш, уларнинг инфратузилмасини яхшилаш, ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашда фаол иштирок этишини таъминлаш;

ҳарбий хизматни ўтаб қайтган ёшларнинг ижтимоий муаммоларини ҳал этиш, уларни иш билан таъминлашга алоҳида эътибор қаратиш, Қуролли Кучларнинг барча давлат идоралари, муассаса ва корхоналар учун етук кадрлар тайёрлайдиган мактабига айланишига эришиш;

мамлакат ҳарбий хавфсизлигини таъминлаш ва мудофаа салоҳиятини мустаҳкамлаш борасидаги қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш.

Қуролли Кучлар ягона автоматлаштирилган бошқарув тизимини яратиш ва рақамлаштиришни янада такомиллаштириш;

Мудофаа вазирлиги қўшинларининг жанговар шайлиги ва тайёргарлиги ҳамда ўқув моддий-техника базасини янада такомиллаштириш; фуқароларнинг ҳарбий хизматни ўташ тартибини янада такомиллаштириш;

Олий ҳарбий таълим муассасаларига номзодларни саралаш ва танлаб олиш тизимини янада такомиллаштириш;

қўшинларни замонавий қурол-аслаҳа, ҳарбий ва махсус техника ҳамда жиҳозлар билан таъминлаш.

Стратегиядаги 91-мақсад эса “Ҳарбий хизматчилар, улар оила аъзоларининг ижтимоий ҳимоясини ҳар томонлама кучайтириш” деб номланган бўлиб, қуйидаги вазифаларни белгилаб беради:

Қуролли Кучлар ҳарбий хизматчиларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва уларга кўрсатилаётган тиббий таъминот сифатини янада ошириш;

Қуролли Кучларда ахлоқий-руҳий таъминотни ва ҳарбий психологлар институтини янада такомиллаштириш ҳамда ҳарбий хизматчиларнинг жанговар руҳиятини ошириш бўйича чора-тадбирларни белгилаш;

ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш тадбирларини янада кучайтириш;

Мудофаа вазирлиги ҳарбий қисм ва муассасаларида мавжуд хотин-қизлар ва ҳарбий хизматчиларнинг оила аъзолари билан ишлаш бўйича етакчи мутахассислар иш фаолияти самарадорлигини ошириш.

Ҳарбий хизматчилар ижтимоий таъминотидан бири бўлган пенсия таъминоти ҳарбий хизматчилар ҳаётида муҳим ўринга эга ҳисобланади. Пенсия давлат ижтимоий таъминотининг асосий туридан бири бўлиб, “пенсия” сўзи латинча “pensio” сўзидан олинган бўлиб “тўлов” деган маънони билдиради [10].

Дунё тарихида илк бор давлат даражасидаги пенсиялар Рим империясида Гай Юлий Цезарь томонидан ҳарбийлар учун жорий этилганлиги, Россияда илк пенсиялар Россиянинг биринчи императори Пётр

I даврида дастлаб фақатгина денгиз зобитларига берилганлиги ҳам бежизга эмас, албатта.

Ўзбек давлатчилиги тарихида буюк сохибқирон бобомиз Амир Темурнинг “Темур тузуклари”да ҳарбийлар, сипоҳ ва кўшинларнинг ижтимоий муҳофазаси, таъминотига катта аҳамият қаратилганлиги, хусусан сипоҳлардан хабардор бўлиб туриш, сипоҳларни сақлаб туриш, уларга улуфа, танҳоқ бериш ва тақсимлаш, оддий жангчига минган оти баробари миқдорида маош бериш, уларга ширин сўз ва очик юз билан мурожаат қилиш ҳақида баён қилинганлиги, бунга жавобан эса сипоҳлар мол-жонларини аямай, майдонда жонбозлик кўрсатишга аҳд қилганликлари тузукларда кўрсатиб ўтилганлиги ҳарбий хизматчиларга ўрта асрларда ҳам катта эътибор берилганлигидан далолат беради [9].

Ўзбекистонда ҳарбий хизматчиларнинг пенсия таъминоти “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Қонуннинг [1] 5-моддаси ва собиқ Совет Социалистик Республикалар Иттифоқининг 1990 йил 28 апрелдаги қонунига [11] асосан амалга ошириб келинмоқда ҳамда куйидаги турдаги пенсиялардан бири тўланмоқда:

- хизмат йиллари учун пенсия;
- ногиронлик пенсияси;
- боқувчисини йўқотганлик пенсияси.

Мазкур қонун ҳужжатларига мувофиқ, заҳирага бўшатиш ва пенсия олиш ҳуқуқига эга бўлган ҳарбий хизматчиларимизга бугунги кунгача хизмат йиллари учун пенсия ҳарбий хизматнинг умумий давомийлиги камида 20 йилни ташкил этса – пул таъминотининг 40 фоизи миқдорида тайинланади, пенсиянинг энг юқори миқдори эса 75 фоизни ташкил қилади.

Ўзбекистонда ҳарбий хизматчиларнинг пенсия таъминотини тартибга солиш соҳасида махсус қонун ҳалигача қабул қилинмаганлиги ҳамда 1993 йилдан бошлаб Россия Федерацияси ўзининг амалиётИдан чиқариб ташлаган собиқ Совет Социалистик Республикалар Иттифоқининг 1990

йилдаги қонунини ҳамон қўллаб келаётганлигимиз миллий қонунчилигимиз тизимидаги “оқ доғ” ҳисобланади.

Хорижий давлатларда (масалан АҚШ, Германия, Франция, Россия, Украина, Қозоғистон, Қирғизистон) ҳарбий хизматчиларнинг пенсия таъминотини тартибга соладиган махсус қонунлар аллақачон қабул қилинганлигига, шунингдек, 1990 йилдан ҳозирги кунга қадар мамлакатимизда ҳарбий хизматчиларнинг пенсия таъминоти бошқа давлатларникига нисбатан паст даражада эканлигига гувоҳ бўлишимиз мумкин.

1-жадвал

Хорижий мамлакатларда ва Ўзбекистонда ҳарбий хизматчилар учун хизмат йиллари бўйича пенсияни ҳисоблаш тартиби [3]

т/р	Давлатлар	Пенсия олиш ҳуқуқи учун белгиланган хизмат йили	Пенсия миқдори (пул таъминот и улушида)	Белгиланган хизмат йилидан кейинги ҳар бир йил учун қўшимча (пул таъминоти улушида)	Пенсияни нг энг юқори миқдори (пул таъминот и улушида)
1	Россия Федерацияси	20 йил	50 %	+3 %	85 %
2	АҚШ	20 йил	50 %	хизмат муддати 30 йилдан ошса 75 %, 40 йилдан ошса 100 %	100 %
3	Германия	10 йил	35 %	10 йилдан 25 йилгача 2 %, 25 йилдан кейинги ҳар бир йил учун +1 %	100 %
4	Франция	15 йил	60 %	+1 %	80 %
5	Ўзбекистон	20 йил	40 %	+3 %	75 %

Жаҳон амалиётида давлатларнинг муҳим вазифаларидан бири сифатида ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилиш масаласи муҳим ўрин эгаллайди.

Ю.Мгимов таъкидлашича, ҳуқуқий ҳимоя – бу ҳарбий хизматчиларнинг қонунда мустаҳкамланган ҳуқуқ ва имтиёзлари қай даражада амалга оширилишини акс эттирувчи тушунча [6].

Ижтимоий ҳимоя – бу инсоннинг ҳаёти ва фаол мавжудлиги, эҳтиёжларини қондириш, ҳаёт шароитининг минимал даражасини кафолатлашга қаратилган тадбирлар ва уларни амалга оширувчи муассасалар тизимидир. Умумий маънода ижтимоий ҳимоя демократик ҳуқуқий давлат томонидан фуқаролар, турли жамоаларнинг ҳуқуқларини таъминлаш билан чекланиб қолмай, улардан амалда фойдаланишни кафолатлаш ва амалга ошириш учун барча шарт-шароитларни яратиб беришни англатади [6].

Ҳуқуқшунос олим В.М.Корякиннинг қайд этишича [4], ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш – бу ҳарбий тоифадаги фуқароларнинг ижтимоий ва иқтисодий хавфсизлигини ташкил этадиган, ҳарбий хизматчиларнинг манфаатларини, моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондиришга ёрдам берадиган, ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлаш бўйича чора-тадбирлар мажмуи. Бошқача айтганда, ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш деганда биз сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, шахсий ҳуқуқлар тизимини, шунингдек, жамият томонидан уларга хизмат ва яшаш учун қулай шароитлар яратиб берадиган кафолатларни тушунамиз. Ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг ажралмас қисми ҳисобланиб, у ҳарбий хизматчилар меҳнатининг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланади.

А.В.Кудаевнинг таъкидлашича, ҳарбий хизматчилар учун имтиёзлар – бу фуқароларга ҳарбий хизмат мажбуриятларини ёки муайян давлат вазифаларини бажариш муносабати билан қонун ҳужжатларида белгиланган махсус (қўшимча) ҳуқуқ ва имтиёзлар [5].

Ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш давлат ҳокимияти, ҳарбий қўмондонлик ва маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, эркинликлари ва бурчларини амалга

ошириш учун шароит яратишда, шунингдек, ҳарбий хизматнинг хусусиятларидан келиб чиқадиган имтиёзлар, кафолатлар ва компенсацияларда намоён бўлади, деб таъкидлайди Н.А.Серебрякова [8].

А.В.Медведевнинг қайд этишича, ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш доирасида кўриладиган чора-тадбирлар маълум хусусиятлар билан тавсифланади ва қуйидагиларга қаратилган:

ҳаёт ва саломатликни муҳофаза қилиш;

моддий ва пенсия таъминоти;

уй-жой билан таъминлаш [7].

Юқоридаги олимларнинг фикрига қўшилган ҳолда, Қуролли Кучлар ҳарбий хизматчиларини ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан ҳимояланганлиги ҳолати долзарб аҳамиятга эга бўлиб, бунинг натижасида ҳарбий хизматчилар кундалик муаммо ва қийинчиликларга чалғимасдан, давлат суверенитетини ва ҳудудий яхлитлигини, аҳолининг тинч ҳаёти ва хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ ўзларига юклатилган вазифаларни тўла-тўқис амалга оширадилар деб ҳисоблаймиз.

Давлатлар ўзининг мудофаа ва хавфсизлик соҳасида Қуролли Кучлар тузилмалари шахсий таркибини ташкил этувчи ҳарбий хизматчиларнинг (оила аъзоларининг) ижтимоий жиҳатдан ҳимояланганлигини кафолатламасдан туриб, кўзланган юқори натижаларга эришиши қийин, албатта.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда ҳарбий пенсия бўйича махсус миллий қонунимизни қабул қилиш, шунингдек ҳарбий хизматнинг умумий давомийлиги 20 йил бўлганда ҳарбий хизматчиларга пул таъминотининг камида 50 фоизи миқдорида пенсия тайинлаш ва пенсиянинг максимал миқдорини 85 % га чиқариш бўйича зарур чора-тадбирларни амалга ошириш таклиф қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида: Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 03 сентябрь 938-ХП-сон қонуни. <https://lex.uz/docs/112314>
2. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон фармони. <https://lex.uz/docs/5841063>
3. Икрамов А.А. Ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва моддий қўллаб-қувватлаш масалалари. // Ўзбекистон Республикасининг Жамоат хавфсизлиги университети Жамоат хавфсизлиги илмий-амалий журнали. – 2021. – №2. – Б.84-91.
4. Корякин В.М. Военно-социальная политика Российской Федерации: проблемы правового регулирования. // Военная мысль. – 2003. – № 2. – 328 с.
5. Кудаев А.В. Социальная защита военнослужащих в условиях социально-экономического развития России: автореф. дис. канд. социол.наук. – Саратов, 2017. – 18 с.
6. Мгимов Ю. Социально-правовой статус военнослужащих США. // Зарубежное военное обозрение. – 1992. – № 6. – С. 11-16
7. Медведев А.В. Актуальные аспекты развития системы социальной защиты военнослужащих в современных условиях. <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-aspekty-razvitiya-sistemy-sotsialnoy-zaschity-voennosluzhaschih-v-sovremennyh-usloviyah>
8. Серебрякова Н.А. Система социальной защиты военнослужащих / Н.А.Серебрякова // Вестник Саратовского государственного технического университета. – 2008. – Т. 1. – № 1 (30). – С. 211-223.
9. Темур тузуклари / Амир Темур Кўрагон. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2020 йил. – 160 б.
10. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 4-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2002. – 704 б.

11. Закон СССР от 28 апреля 1990 года № 1467-І «О пенсионном обеспечении военнослужащих».
<https://docs.cntd.ru/document/901700136>